

УДК 82.091

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ТРАКТУВАННІ РОСІЙСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ КРИТИКИ

Автор – Суворова Вероніка¹, студ. гр. МТІ-22

Науковий керівник – Бабенко В. А.², к. іст. н., доц. каф. УДІД

¹suvorovaveronika4555@gmail.com, ²babenko.valentyna@pdaba.edu.ua

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

«Україна – це світ безмежних можливостей. У ХХІ ст. вона входить через один з найдраматичніших відрізків своєї історії. Багато чинників вплинуть на її долю, але – може, вперше за свою багатовікову історію – вирішувати все буде вона сама, самостійно й незалежно» [1, с. 724], – ці слова видатного українського діяча, філософа, культуролога Мирослава Поповича стали пророчими, особливо під час повномасштабної війни росії проти України, коли наша держава веде жорстку, криваву боротьбу не тільки за власну землю, але й за свою історію, культуру, літературу. Зараз ми бачимо, як країна-агресор переписувала нашу історію, і це було притаманно її правителям ще з початку існування московії.

Радянські історики та літературознавці підлаштовували факти під світогляд правлячої влади. Щоб підкріпити свої маніпуляції, переписувались та викривлялись факти, заради ідеї «суспільного блага». Але, як показало життя, підміна фактів, історичних подій чи їх замовчування, не на користь будь-якій державі. На думку М. Поповича: «Варіантів катастрофи і втрати цінностей багато, варіант відродження лише один. Це – дбайливе збереження всього, що служило в вашій історії істині, добру і красі» [1, с. 724]. Саме тому, надзвичайно актуальними сьогодні є наукові дослідження, які викривають історичні та культурні маніпуляції.

Історія української літератури та культури є темою чисельних досліджень науковців у довоєнний період. В умовах війни ця наукова проблема стала ще більш актуальною в науковій та публіцистичній літературі та потребує подальших досліджень. Метою даного дослідження є сприяння відродженню історичної істини, укоріненню в українській ментальності дбайливого ставлення до культурних та духовних цінностей українського народу.

У радянські часи було змінено не тільки історію української держави, але і історію української літератури. «Історія української літератури – це безперервний ланцюг індивідуальних і масових трагедій, трагедій як людських, так і на тлі художнього і наукового доробку, інтелектуально-духовних здобутків. У різний час, у різних формах і різними способами трагічні факти спричинялися до формування культурної травми

українського народу, яка проявляється в суспільно-політичному, ментальному, психологічному і мистецькому вимірах [2, с. 138].

Основною метою історичних та художніх книг при радянській владі була маніпуляція народною свідомістю, задля створення так званої «єдиної» спільноти «радянський народ» та виховання людини в дусі марксизму-ленізму. Для цього треба було у широких мас сформувати єдину думку на суспільні явища, історичні постаті та державні устрої. Дослідниця Людмила Сірик виділяє п'ять етапів у політиці радянської влади щодо української культури, зокрема літератури, а саме: «I – ліберальна політика у 1922–1929 рр., II – сталінський терор у тридцятих роках, III – дволикість політики у 1940–1953 рр., тобто маніпулювання категоріями патріотизму і націоналізму залежно від суспільно-політичної ситуації; IV – «хрущовська відлига» (1956–1968), тобто деєталінізація і послаблення «паралічу страху» й одночасно різні форми ворожих дій державних органів проти початків дисидентського руху; V – відкриті або замасковані дії органів радянської влади в 1969–1991 рр. проти самостійного розвитку української літератури і науки про неї» [2, с. 128].

Викривлення історії української літератури не міг обійти таких історичних постатей, як Тараса Шевченка, Лесю Українку та Івана Франка, інших українських письменників. Тарас Шевченко – визначна постать, геній української літератури, людина, яка мала визнання, як свого часу, за життя, так і після своєї смерті. Він не боявся висловлювати свою думку щодо царизму, кріпацтва, інших негативних явищ тієї епохи, за що неодноразово був у засланні. Радянська влада не могла просто викреслити ім'я Т. Шевченко з української історії, тому вирішила, що з нього потрібно зробити людину соціалістичних поглядів. Тарас вважав, що кріпосницький лад – антигуманний, а його погляди були класичними у рамках загальнолюдської моралі, яку сформувало людство за часи свого існування. За усіма ідеологічними засадами радянської влади він підходив на цю важливу для влади роль: був кріпаком і в той же час талановитим письменником та художником, ненавидів царів і боровся за рівність. Постать Шевченка стала зручним об'єктом ідеологічних маніпуляцій у XX ст. для радянської влади: «Т. Шевченко, будучи великим мыслителем, ставил и разрешал кардинальные вопросы жизни народа. Он превратил украинскую литературу в большую идейно-эстетическую, общественную силу, выразил революционный протест угнетенных народных масс. Большинство произведений Т. Шевченка, в которых он резко обличал крепостничество и царизм, не могли пройти царскую цензуру и увидели свет значительно позже, уже после смерти автора» [4, с. 506–507]. Начебто достовірні факти та погляди Т. Шевченка, у контексті даного джерела була

використана як доказ ідеї переваги соціалістичного строю над капіталістичним.

Радянська пропаганда, як і російська зараз, стверджувала, що російська література надавала ідеї, образи та сюжети українській літературі, бо українська не має своєї індивідуальності та не є аутентична, а тільки запозичує у «братского народа». Наприклад, в енциклопедії УРСР стверджувалось, що: «Основатели новой литературы широко использовали достижения передовой русской литературы (А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Н. В. Гоголя), а также зарубежных, в частности славянских литератур. Некоторые украинские писатели (Г. Квитка-Основьяненко, Е. Гребенка, П. Кулиш, Н. Костомаров и др.) и сами писали по-русски. Очаги украинской литературы были в Петербурге и Москве» [5, с. 506].

Хоча, українські письменники писали про явища та події українського життя, української історії, явища, які лише віддалено можуть нагадувати те, що відбувається в російських селах та містах. Зокрема, історичний роман «Чорна рада» Пантелеймона Куліша з описанням доби Руїни після смерті Богдана Хмельницького, був опублікований у 1857 році українською мовою та до сьогодні вважається класичною романтичною прозою на рівні романів Вальтера Скотта. Аналогічного роману в російській літературі до того часу не існувало.

Ще одним прикладом, як діяла радянська пропагандистська літературна критика є роман Панаса Мирного «Повія»: «Еще шире охвачены явления действительности в романе «Гулящая» (1883–1919 гг.), в котором показано классовое расслоения села, хищничество кулаков, буржуазии, создан ряд психологически углубленных характеров. Панас Мирный, как и другие украинские писатели-реалисты, творчески использовали опыт русского критического реализма и в первую очередь Л. Н. Толстого» [6, с. 509–510]. Психологічний вплив подібних текстів з радянської літературної критики на свідомість читачів був дуже сильним, направленим на те, щоб українські письменники реалісти взагалі нічого нового не вигадували, копіювали російську літературу.

Таким чином, радянська пропаганда в усіх сферах життя була підпорядкована ідеї збереження влади та тоталітарної держави. Україномовна українська література відіграла свою важливу гуманістичну роль в умовах та контексті її існування, як радянської літератури. Українська література усім своїм непростим, тернистим шляхом заслужила своє право – «право бути видимими, право говорити і право існувати сьогодні». Як визначає відома літературознавця та професорка Тамара Гундорова: «За тридцять років незалежності українська література стала цілком інакшою. Уже виросло нове покоління письменників, вихованих на

зразках не російської, а світової літератури, з'явилася масова україномовна література і культура, яка стала видимою і відомою у світі» [3].

Список використаних джерел

1. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : «АртЕк», 1999. 728 с.
2. Сірик Л. Трагічні і травматогенні наслідки радянської політики в галузі української літератури. *TeKa kom. pol.-ukr. związ. kult.* 2018. С. 127–140.
3. Гундорова Тамара Критика. За право бути видимими, право говорити і право існувати сьогодні й бореться моя Україна [Електронне джерело]. URL: <https://doi.org/https://krytyka.com/ua/articles/tamara-hundorova-za-pravo-but-y-vydymymy-pravo-hovoryty-i-pravo-isnuvaty-sohodni-i-boretsia-moia-ukraina>.
4. Українська Радянська Соціалістична Республіка : енциклопедія. Київ : Головна редкція Укр. Рад. Енцикопедії АН УРСР, 1967. 591 с.
5. Українська Радянська Соціалістична Республіка : енциклопедія. Київ : Головна редкція Укр. Рад. Енцикопедії АН УРСР, 1967. 591 с.
6. Українська Радянська Соціалістична Республіка : енциклопедія. Київ : Головна редкція Укр. Рад. Енцикопедії АН УРСР, 1967. 591 с.